

Endast utifrån denna synpunkt kunna de sociala och kulturproblemen lösas. Även här märker man hur väl uttryckssätten tarva förklaring. Nog känner sig många böjda för opposition när det i en predikan på 13 e. Tref. säges, att »Kristi Kyrka kan bedriva diakoni, endast i den mån hon är ivrig i sin liturgi», men nog måste man instämma, när påståendet sedan förklaras på följande för riktningen typiska sätt: »Endast där Kristus bliver hörd och åskådad i sitt Ord och Herrens Nattvard, kunna kärlekens gärningar spira fram till helig samaritertjänst».

E. L.

Recensioner.

Hymnologiskt.

Karl Hesselbacher: Paul Gerhardt, der Sänger des fröhlichen Glaubens. Leipzig, Schloessmann, 1936. 208 s. RM. 3.60.

Adolf Brüssau: Martin Rinckart und sein Lied »Nun danket alle Gott». 72 s. RM. 1:50.

Friedrich Hindenlang: Konstanzer Reformatoren und ihre Kirchenlieder. 59 s. RM. 1:60.

Otto Brodde: Johann Crüger. Sein Weg und Werk. 54 s. RM. 1:70. (De tre sistnämnda arbetena utgöra h. 10, 12 och 13 i samlingen »Welt des Gesangbuches», Leipzig, Schloessmann.)

Samtliga dessa böcker hava ett drag gemensamt: de vända sig till en bredare publik. Författaren till Paul Gerhardt-biografien betecknar uttryckligen sin bok som en Volksbuch. Och den tämligen nystartade skriftserien »Welt des Gesangbuches» är avsedd att skänka en på samma gång lättillgänglig och vederhäftig undervisning i hymnologiska ting för det praktiskt kyrkliga arbetet. Det är ock ur det praktiskt kyrkliga arbetets synpunkt som det är mig en särskild glädje att just nu kunna fästa uppmärksamheten på dessa arbeten. Präster och organister ha i och med den nya psalmbokens

antagande fått en maktpåliggande uppgift i att göra sitt bästa för att få den nya psalmboken insjungen i församlingarna. Härför kräves särskilda koralövningar. Dessa kunna givetvis läggas på många olika sätt. Men som regel torde de väl kräva några inledande ord om någon psalm eller psalmgrupp eller någon psalmförfattare eller koralkompositör som skall bliva föremål för uppmärksamheten under den följande sångövningen. Litteratur till dylika koralövningar är icke alltid så lätt att få tag i. Det är därför roligt att kunna peka på ovanstående hjälpmedel. Den som läser igenom Hesselbachers Paul Gerhardt-biografi har ymnigt material till ett par tre koralaftnar, vid vilka vårt förråd av Paul Gerhardt-psalmer kan genomgås. Martin Rinckart försvarar genom sin också hos oss så älskade psalm »Nu tackar Gud allt folk» väl sin plats vid en koralövning. Att detsamma gäller Johann Crüger som skänkt oss så många underbara koralmelodier behöver icke sägas. Av Konstanzreformatorerna är blott Ambrosius Blarer representerad i vår psalmbok och hans bidrag (W. 254) hör icke till de mest kända. Detta häfte har därför icke samma intresse som de övriga.

Knut Peters.

Liturgiskt.

Puniet, Dom Pierre de: Das römische Pontifikale. Geschichte und Kommentar. I—II. Volksliturgisches Apostolat Klosterneuburg bei Wien. 1935. 291 + 327 s.

För den liturgiskt inställda är det romerska pontificalen en bok av utomordentligt intresse. Den sluter inom sig ordningen vid alla de handlingar som enligt romerskt bruk äro reserverade för biskopen. Där träffa vi sålunda ritualen vid konfirmation, prästvigning, biskopsvigning, kyrkoinvigning för att nämna blott de oss mest närliggande. Hur ha dessa heliga handlingar uppkommit, hur ha de kommit att utgestaltas sådana de nu finnas? Alla sådana frågor ger Puniets bok svar på. Och då vi äro arvtagare efter den tradition som återspeglas i den romerska ritus, måste svaret på dessa frågor vara av den största betydelse för förståendet av vår egen tradition. Här som i regel annars på det liturgiska området kunna vi svårigen undgå att erkänna att vi gjort oss fattigare än vi behövde vara. Ett studium av det romerska pontificalen vore därför säkerligen utomordentligt värdefullt vid det nu pågående liturgiska nydaningsarbetet. Pontificalen själf är emellertid en stor och dyrbar bok och dess innehåll ingalunda alltid så lättillgängligt. För den som önskar sätta sig in i dess innehåll erbjuder då Puniets bok ett utmärkt hjälpmedel. Den är billig, kortfattad, lättfattlig och vederhäftig. Dess värde ökas genom utförliga litteraturanvisningar.

Knut Peters.

Father A. G. Hebert: The meaning of the epiclesis. (Reprinted from Theology. 1933.) S. P. C. K.
Father A. G. Hebert: Liturgy and society. Faber and Faber, London.

The Parish Communion: edited by Father A. G. Hebert. S. P. C. K.

Den ökumeniska diskussionen kring epiklesens betydelse är välkänd för var och en, som hyser liturgiska intressen, och då den bekanta Prayer-Book-reformen var aktuell i England, kom denna fråga i brännpunkten. Har epiklesen konsekratorisk betydelse? Konsekreras nattvardselementen genom instiftelseorden eller genom epiklesen? I denna lilla skrift söker Father Hebert, välbekant i Sveriges kyrka framför allt genom sina översättningar av Auléns, Brilioths och Nygrens arbeten, visa, att epiklesen har avseende på hela kyrkan, som offras i nattvarden; den helige Ande nedkallas över hela kyrkan och icke särskilt över brödet och vinet. Konsekrationen sker genom instiftelseorden. Det är framför allt genom studium av Lietzmanns texter, som Father Hebert kommer till detta resultat i fråga om epiklesens ursprungliga mening. Frågan har sitt intresse även i Svenska kyrkan med tanke på den förestående handboksrevisionen och det lilla häftet är mycket instruktivt att läsa.

»Liturgy and society» är ett stort anlagt arbete, som omfattar 268 sidor (pris 11 sh.). Dess första del framställer den kristna trons väsen, den andra behandlar frågan om kristen tro och den moderna världen. Det är av vikt och av intresse att observera, att då författaren skall framställa den kristna trons väsen, använder han icke endast trosläran såsom källa, ehuru ett kapitel behandlar dogmat. Den kristna tron ses hela tiden i sammanhang med kyrkans liv, och därför bliver det naturligt att även vända sig till liturgien för att lära känna den kristna tron. I liturgien visar det sig att kristendomen är gemenskap. Kyrkan är ett *societas*. Den ledande tan-

ken är för det första, att bön och andakt nå sin fullkomning icke i den individuella fromheten utan i kyrkans gemenskap. Där hämtas kraft och näring även för den enskilda bönen i bönekammaren. Vidare betonas, att tidens sociala frågor måste lösas av kyrkan utifrån hennes egenskap av en gemenskap, ett *societas* kring Herren Kristus. De sociala fråsmålen vinna klarhet och lösas i den gemensamma liturgiska bönen och i gemenskapen kring altarets sakrament. Kritiken riktas i lika mån mot den pietistiska individualismen och den romerska mässandakten, där man ej följer med i mässan utan var och en läser sina böner. Redan i denna bok framhålles nödvändigheten av att Herrens nattvard firas i högmässan och så bliver hela församlingens gemensamma angelägenhet, men denna synpunkt behärskar nästan fullständigt »The parish communion».

Detta är en enastående bok. För att kunna göra den full rättvisa skulle man behöva långt större utrymme än som här kan givas. Redan nu vill anmeldaren icke endast ivrigt anbefalla den (311 sid. pris 7,5 sh.) utan fastmera enträget bönfälla envar, som behärskar det engelska språket så pass att han har möjlighet att kunna förstå en engelsk bok, att icke låta »The parish communion» bliva ett obekant arbete. Det är den mest enastående praktiska teologi, som anmeldaren någonsin läst. Boken avser att giva riktlinjer för en församlings liturgiska och sakramentala livsförnyelse. Den begynner med lärda och djupborrande uppsatser om kyrkan och sakramenten i den kristna trons klassiska tid, de första århundradena. Här finner man sådana ypperliga bidrag som det av Father Gregory Dix, en av samtidens förnämsta kännare av kyrkofäderna. Sedan den teologiska

och historiska grunden är lagd fortsätter framställningen med praktiska uppsatser om församlingens fromhetsliv såsom församling. Särskilt måste framhållas J. F. L. Southams »Ideal for the parish», E. Denis Tyndalls »The hallowing of daily life and work», J. F. Briscoes »The priest himself» och Charles H. Smyths »The church in the world». Här gripes man ständigt och föres till den allvarligaste självrannsakan i sitt prästerliga arbete. Boken är på en gång ett lärt och sakligt praktiskt teologiskt arbete och en mäktig uppbyggelsebok. Den giver både praktiska anvisningar och klara riktlinjer och fördjupar läsarens eget fromhetsliv.

I en inledande uppsats förklarar utgivaren (som översatt Svenska Kyrkans Evangelieboks överskrifter för söndagarna och texterna i en ypperlig och överskådlig tabell) att avsikten med hela boken är att visa, att den väg man i Engelska kyrkan slagit in på i fråga om nattvardslivet och som lett till att man ofta ej har kommunikater i högmässan utan endast konsekration, medan nattvardsgästerna komma till den stilla mässan tidigt på morgonen lett till att nattvarden mist sin normala plats i församlingens liv. (De uppgifter som lämnas om kommunikanternas antal är dock häpnadsväckande, t. ex. 60 i en församling på 600 inv.). I denna bok vill man visa huru nattvardsfirningen skall vara en hela församlingens angelägenhet i högmässan. Kring denna centralpunkt i programmet samlar sig den enastående rikhaltiga och mångomfattande framställningen, som utan tvivel är *den yppersta i sitt slag i samtiden*. Man skulle endast önska att varje ämbetsbroder i Svenska kyrkan måtte kunna tillgodogöra sig den. En översättning är i allra högsta grad önskvärd. Detta gäller även »Liturgy and society», men

»The parish communion» är av större och vidare praktiskt värde. Svenska kyrkan skyller redan Father Hebert stor tacksamhet; skulle dessa böcker eller i varje fall den sista kunna bliva översatt, komme vi i en ännu större tacksamhetsskuld till denne lärde, eumeniske och i hela Europa välkände vän av vår kyrka.

G. R.

H. de Candole: The Sacraments and the Church. Mowbray, London.

I denna ypperliga lilla billiga bok (174 sid., pris 3,5 sh.) får man i korta och väldisponerade kapitel den allra bästa upplysning om det uppställda ämnet. Det är dopet, nattvarden och det enskilda skriftermålet som behandlas och deras ställning i kyrkan. Lättläst och mycket underhållande som den är meddelar den en ytterst värdefull kunskap, om ting, som vi i Svenska kyrkan ännu länge måste studera, innan vi kunna behärska dessa ämnen och samtala om dem utan individuell godtycke. Särskilt anbefalles boken åt dem, som önska en kort, lättläst och billig framställning om kyrkan och sakramenten. Den är fri från alla anglokatoiska överdrifter och i bästa bemärkelse allmänkyrklig.

G. R.

Friedrich Heiler: Urkirche und Ostkirche. Ernst Reinhardt, München. 607 sid.

I denna mäktiga volym har författaren, vars utomordentliga lärdom och otroliga beläsenhet är alltför väl känd i vårt land för att de skulle behöva framhållas, framlagt en revision av sitt tidigare omfattande arbete »Der Katholizismus». Man märker huru kyrkosynen blivit klarare och fastare

under åren mellan de tvenne böckerna. Författaren ser nu en syntes där förut ett *complexio oppositorum* framträdde. I föreliggande band behandlas Urkyrkan och den östliga kyrkan. I behandlingen av Urkyrkan, enkannerligen framställningen av själva Evangeliet märker man rester av inflytande från bibelkritiken särskilt av den eskatologiskt präglade, men man måste glädja sig över att författaren förmår att från sina utgångspunkter kunna hävda en så utomordentligt starkt kyrkligt präglad syn på händelseförloppet fram till Nicea. Det är en friskhet över framställningen, en klarhet i satsbyggnaden och ett enastående herravälde över det väldiga stoffet, som gör att man läser vissa partier med fullständig spänning. Det är utomordentligt angenämt att kunna konstatera att tysk lärdom och obestridd vetenskaplig kapacitet här givit oss en *kyrklig* bok om Urkyrkan, som varje präst borde taga del av.

I denna bok finna vi såväl de autokefala ortodoxa kyrkorna skildrade som de, vilka tidigt skilde sig från den bysantinska kyrkan. Det är ju vanligt att man under inflytande från den nyare rationalismen sådan den företräddes av Harnack och Loofs ständigt fått lära sig, att alla dessa kyrkor äro ohjälpligt förstenade, livlösa, »underevangeliska», fulla av vidskepelse och dylikt. Vi ha så vant oss, under inflytande av en tysk trostyp, att betrakta teologien såsom kyrkans väsentliga livsytring, att vi fullkomligt glömt att räkna med det liturgiska och sakramentalta livet såsom en livsytring av kyrkan. För Loofs voro sådana ting endast ett bevis för att dessa kyrkor blivit »degenererade till ceremonireligioner». Men om man vill medgiva att den kyrka, som är bedjande även är levande, så måste man medgiva att Österns kyrkor visa en

livaktighet som de evangeliska kyrkorna borde eftertrakta. Det är just detta, som Heiler så starkt framhåller, då han talar om mässan och tidebönen i dessa kyrkor. Här har författaren, på grundvalen av en otroligt omfattande litteratur, gjort en liturgisk, kyrkohistorisk och systematisk undersökning, som är ovärderlig framför allt för den, som älskar att lära känna Kyrkans liv i mässa och tidebön.

Det bör tillfogas, att man har all anledning att hysa en ganska häpen tacksamhet mot förlaget, som säljer denna väldiga och utomordentligt värdefulla volym för 11 Mark. G. R.

Hans Lietzmann: Messe und Herrenmahl. Eine Studie zur Geschichte der Liturgie. Bonn. 263 sid.

För kunskapen om kyrkans äldsta liturgier är detta arbete av den största betydelse. Författaren besitter en oerhörd lärdom och äger förmågan att klart och överskådligt behandla sitt ämne. Det är ingalunda alltid lätt att vinna överblick över olika liturgier och skildra liturgiska moment i deras förhållande till varandra, men hos Lietzmann får läsaren alltid känslan av att det är lätt att överblicka materialet.

Författarens teologiska ståndpunkt är väl känd. Man kan ofta hava anledning att från kyrkans egen ståndpunkt hysa betänkligheter inför hans slutsatser, men han lämnar faktiska upplysningar och framdrager historiskt material av oskattbart värde. Särskilt är det värdefullt att hos en författare med hans obestridda vetenskapliga anseende finna väsentliga punkter i nattvardsläran bestyrkta. Man har ingen anledning att misstänka honom för någon lust att stödja den bekänsetrogna uppfattningen utan att

fakta giva anledning därtill. Och därför är vad han säger om tron på Kristi verkliga närvaro i elementen i fornkyrkan och offerföreställningens liturgiska uttryck så viktigt och övertygande.

Han återför den kristna huvudgudstjänsten, nattvardsmässan, till tvenne huvudtyper, Hippolytosliturgien och Serapions liturgi. Rötterna till dessa finner han dels hos Paulus, dels i den Jerusalemiska Urkyrkan. Man kan utan överdrift säga, att om man bortser från det första femtiotalet sidor läser man hela boken med spänning. Underbara gammalkyrkliga böner anförs ofta och läsaren får en känsla av att leva med i den äldsta kyrkans gudstjänstfirning. Det kan för svenska läsare vara av särskilt intresse att taga del av hans polemik mot den Wetterska uppfattningen och lära känna Lietzmans långt mera positiva inställning. Begreppen epikles, realpresens, offer, konsekration och kommunion få här sitt ursprungliga och fornkyrkliga innehåll belysta.

Anmälararen vill synnerligen varmt anbefalla detta verk. Icke minst nu, då vi hava att förvänta en ny Handbok för Svenska kyrkan vore det önskvärt, om Lietzmans arbete bleve mera känt bland alla, som hysa intresse för mässans restauration. G. R.

Homeletiskt.

John Nilsson: Lagen och löftet, predikningar. 207 s. Hft. 3:75, inb. 5:—. Diakonistyrelsens förlag.

En mycket märklig predikosamling, som av olika skäl förtjänar uppmärksamhet. Beträffande predikningarnas språkliga dräkt och homiletiska uppläggning anmärker förf. själv i företalet, att de »böra betraktas såsom ett försök att tolka kristendomens åldriga budskap med en viss frihet från den

hävduvna homiletiska metodik och den vedertagna sacrala terminologi, vilka i så många fall nutilldags visat sig resa hinder för förståelsen». Förf. som är redaktör för Församlingsbladet, är ju känd för sin egenartat mårgfyllda och innehållsrika stil: träffande bilder erbjuda sig för honom på ett okonstlat sätt i nästan överflödande rikedom, hans ordskala är förbluffande rik och han bemästrar oftast på ett fullt naturligt sätt de mest olikartade register. Denna bok bestyrker vad man vetat om förf.: det är en särskild glädje att läsa detta kultiverade, spänstiga språk som är så rikt på allvarligt innehåll, att det ofta för att använda ett av förf:s egna ord kommer något »strålände» däröver.

Dock, förf. anmäler själv att han i viss mån frigjort sig från en vedertagen sacral terminologi. Ja, det skall alla veta... Redaktören för denna tidskrift har i en uppsats om »Kanaans tungomål eller tidningssvenska i nutida predikan?» betecknat förf:s predikostil som »rapp och skickligt gjord tidningssvenska». Och detta är ovedersägligen riktigt beträffande en mängd uttryck som förf. använder i den vällovliga avsikten att främja förståelsen för predikans innehåll. Och man undrar, om förf. verkligen menar att dessa avsiktligt valda uttryck kunna användas i en predikan och på vilken predikstol som helst i samband med en ritualenlig gudstjänst. Han förklarar själv att »en stor svaghet i denna predikosamling består däri, att den väl ensidigt tager sikte på förkunnaren samt den bildade lekmannen». Denna förklaring gillas, ty hur mycket jag än i vissa avseenden beundrar dessa predikningar, när jag läser dem, har jag svårt att tro på deras verkan, om de alla skulle framföras just som de stå där. Den »ho-

miletiska metodiken» är nämligen ofta för rik och för koncentrerad för att rätt värderas och fattas av »icke bildade lekmän». Och så komma därtill dessa uttryck på »rapp tidningssvenska», som förstås ibland göra sig nog så utmärkt men som också kanske kunna resa hinder för förståelsen: tänk att jag själv är så omodern, att jag faktiskt ej visste, vad som menas med att »bliva jumbo!» (11 e. Tref.).

Förf. uttrycker i företalet en förhoppning att hans nya form för predikningarna ej skall medföra någon »blekning av det kristna budskapet». Han behöver nog ej rädas därför. Ett heligt allvar utstrålar från denna bok. Förf. hör till dem som intensivt leva med i tidens mångskiftande liv. Han bedömer läget högst allvarligt både i kulturellt och religiöst avseende. Den enda räddningen kommer från evangeliet. Vissa saker, som här sägas om evangeliet och innehållet i Guds ord vittna om ett spårsinne och upptäckarförmåga, som gör en glad och tacksam över dylika utläggningar, och man kan ej tro annat än att dessa predikningar som varit införda i en huvudstadstidning måste hos många, som väl läsa tidning men ej gå i kyrkan, ha bidragit till att främja förståelse för evangeliets budskap. Här är »raket, friskhet, öppenhet», den »enfaldiga» tro, som manligt bekänner, att den enda lösningen av de för varje dag alltmer hopplöst invecklade kulturproblemen finnes i evangeliet, som fostrar till »förenkling — i fördjupningens linje».

E. L.

Algot Anderberg: All nåds Gud. En evangeliepostilla. 460 s. Hft. kr. 7:75; inb. kr. 9:50. Diakonistyrerelsens förlag.

I denna predikosamling fullföljes gammal god, svensk predikotradition.

Här möta inga nymodigheter eller märkvärdigheter. Alla predikningarna äro strängt tematiskt uppbyggda, texten väl utnyttjad och predikans av texten givna huvudtes genomförd strängt logiskt från inledningen till avslutningen. Stämman som talar är fast men mild och mycket lugn, vi få vida utblickar över världens och människornas beskaffenhet och kyrkans liv och arbete, vi få djupa inblickar i själarnas fördolda värld med deras nöd utan Gud och deras glädje i Kristus. *Tonfallet är mycket ofta själslasörjarens*, som, gripnen och uppfylld av vad han själv funnit, vill hjälpa andra att finna. Bokens titel »All nåds Gud» täcker och väl innehållet i dessa predikningar som i enlighet med detta bibelställes ordalydelse vilja vittna om den Gud, »som har kallat oss till sin eviga härlighet i Kristus». Predikandets konst är på somliga av dessa sidor driven fram mot en viss fulländning i fyndiga ämnesval, djupgående textbehandling med höghet, styrka och innerlighet i förening. Den gyllene ådern i denna bok är vittnesbördet om »bredden och längden och höjden och djupet» för att vi så må lära känna Kristi kärlek (pred. å Palmsönd.).

E. L.

Om Orgel.

Franz Bärnwick: Die grosse Orgel zu Weingarten. Dritte Aufl. Martinus-Verlag, Weingarten. Mk. 0.50.

Lorenzer Orgelbüchlein. In Gemeinschaft mit Johannes G. Mehl und Walther Körner herausgegeben von Otto Dietz. Bärenreiter-Verlag, Kassel 1937. Mk. 1.20.

Karl Matthaei: Vom Orgelspiel. Handbücher der Musiklehre, Band XV. Breitkopf und Härtel, Leip-

zig 1936. Mk. 7.50 (häft.), Mk. 9. — (inb.).

Franz Bärnwick, f. d. organist i Weingartens klosterkyrka, har ånyo utgivit sin lilla broschyr om den berömda 1737—1750 byggda Gablerorgeln, som han under ett 20-tal år haft sig anförtrodd att spela och vårda. Bärnwick har åtskilligt att berätta, både sant och sägen, om såväl byggarren, Joseph Gabler, som om det orgelhistoriskt märkliga instrumentet med den praktfulla fasaden, de fyra manualerna, de 73 stämmorna, varav sju nyromantiska stråk-d:on, och de fem biregistren eller som de kallas: »Besonderheiten». Är orgeln nyromantisk skulle man kunna kalla dess skildrare »gammalromantisk» i hans något »überschwenglichkeits»-präglade beundran för sin orgel, som han icke tvekar ställa framom Silbermann-orglarna. Mera nyktra orgelhistoriker betrakta i stället Weingarten-instrumentet som en övergångstyp från barockens till det romantiska 1800-talets orgeltyp. Men även rent sakligt sett är instrumentet alldeles tillräckligt intressant, för att kännedomen om densamma kan vara väl värd att spridas med tryckpressens hjälp.

Lorenzer Orgelbüchlein är icke en »Orgelbüchlein» i bachsk mening utan en skrift, utgiven i samband med invigning av en nybyggd orgel i St. Lorenzkirche, Nürnberg. Kyrkan, som är Bayerns största protestantiska helgedom och rymmer ca. 7000 personer, har en mycket förnämlig orgelhistoria, vilken klarlägges i en artikel av Johannes Mehl, nybyggnadsarbetes sakkunnige medarbetare. Densamme skriver vidare ingående om det nya orgelverket och om dess disposition. Han ger bl. a. en god inblick i de med bygget förbundna akustiska och ut-

rymmessvårigheterna och omtalar, på vilka vägar man sökt övervinna dem. Instrumentet, vilket, som Mehl säger, »skulle bliva ett mönsterexempel på en nutida stor luthersk kultorgel», omfattar trenne »del»-orglar: en 101-stämmig orgel på läktaren vid västerväggen, den 31-stämmiga s. k. Laurentius-orgeln, placerad på ett »Schwalbennest» högt uppe på mittskeppets norrvägg, helt nära det rymliga koret, samt den 25-stämmiga, av två skilda »positiv» bestående kororgeln, belägen vid österväggen ovanför koromgången bakom altaret.

Pastor Otto Dietz, som i skriftens första artikel ger en folklig framställning av en orgels byggnad och sedan berättar det stora orgelbyggnadsföretagets förhistoria, skriver även med utgångspunkt från en inskription på en gammal schlesisk orgel: *Ecce ancilla domini* (Se, Herrens tjänarinna), en tankeväckande uppsats om orgelns betydelse i den lutherska kyrkan. Om det liturgiska orgelspelet yttrar sig slutligen kyrkans organist, professor Walther Körner, och framlägger därvid en del synpunkter, som intressant nog ha mycket gemensamt med dem, som från nyorienterat liturgiskt håll framkommit hos oss.

Skriften bär, som av ovanstående torde ha framgått, icke blott festskriftens tillfällighetsstämpel och har icke endast en betydelse såsom historiskt orgeldokument utan äger även ett bestående praktiskt värde.

Karl Matthaeis bok om orgelspel är en teoretisk-teknisk vägledning i orgelspelets konstnärliga och estetiska grunder. Klart och ovedersägligt bevisar förf., huru omistlig en levande rytm är för ett konstnärligt orgelspel och hur denna förhjälpes till sin rätt, så att det kan uppfattas och kännas av åhöraren, genom fraserings och ar-

tikulation. Man är också förf. tacksam för hans behövliga upplysning om skillnaden emellan dessa båda element. I framställningen klargöres även, vilken betydelse trakturen har för realiserandet av olika rytmiska intentioner och förf. är helt övertygad om den mekaniska trakturernas överlägsenhet i anslagshänseende över elektriska och framför allt pneumatiska system. Lärorikt är även vad som säges om tempo och i frågan om det agogiska orgelspelets hemorts rätt i orgelmusiken yttrar sig förf. ingående. Det komplicerade problem, som heter ornamantik, belyses sakkunnigt och med många notexempel — f. ö. är boken mycket rik på dylika. Stort utrymme har beretts läran om orgelstämmorna. Med stor sakkänedom, utifrån en måhända i vissa avseenden något kompromissfärgad ståndpunkt, beskriver Matthaei de olika stämmornas byggnad och klangegenskaper och visar med exempel från skilda orgelkompositioner, av vilka Bach och speciellt »Orgelbüchlein» stå i förgrunden, hur stämmorna kunna användas, solistiskt och i blandning med varandra. Något överraskad ser man förf. använda den olämpliga benämningen »hjälpstämmor» om alikvoter och blandstämmor, icke heller göres någon gränsskillnad mellan Scharf och Cymbel (Kvintcymbel) och vidare kallas t. ex. Sept och Nona något obefogat »onödiga påhäng» i en Kornett. Men dessa och andra yttranden, vars riktighet möjligen kunna ifrågasättas, försvinna i allt det goda och värdefulla, som kapitlet i mängd innehåller. Utredningen om »dynamik och klangfärg» har förf. utformat till en stillära för registrering. Sedan han berört äldre och nyare orgelteoretiska arbeten: Mersenne, Dom Bedos, Schlick, Prætorius och Mahrenholz, Klotz, Frotscher, ger Matthaei med hjälp av orgeldisposi-

tioner från skilda tider i kronologisk följd registreringsförslag till en hel del av orgellitteraturens mera betydande verk, från Paumann till vår tid. Att även här stort utrymme givits J. S. Bach faller av sig självt. Bokens bihang innehåller en alfabetisk förteckning till kapitel V (registerlära), en förteckning över såväl orgelteoretiska böcker som orgelmusik samt 8 goda planscher orgelstämmor.

Man tvekar icke att kalla detta arbete en veritabel guldgruva för en orgelspelare, vare sig han är en blivande eller en mera rutinerad sådan. Det här gjorda flyktiga referatet ville i någon mån bestyrka påståendet.

Rqu.

För Orgel.

Emil Paul: Das kirchliche Orgelspiel in Beispielen und Übungen. Band I: Die Kunst der Modulation, Mk. 3.50. Band II: Die Kunst des Kadenzierens, Mk. 2:—. J. Rieter-Biedermann, Leipzig.

Arbetet har framgått såsom en frukt av professor Pauls »mångåriga verksamhet som lärare vid Kyrkomusikalska Institutet och i teoriklasserna vid landsmusikkonservatoriet i Leipzig». Det utgör en förteckning över modulationsmedel, en förklaring av de riemannska funktionsbeteckningarna samt en samling exempel och övningsuppgifter och vill i första rummet ge den blivande organisten en teoretisk-praktisk grund för hans tjänsteutövning men vill även fungera som modulationslära i den musikteoretiska undervisningen i allmänhet. En nyhet är, att icke blott den homofona utan även den polyfona stilen beaktas, vilket givetvis är mycket värdefullt med tanke på det liturgiska orgelspelet. Modulationsmedlens art och rikedom: dominantseptimackord, mollsubdomi-

nant, neapolitanska sextackordet, förminskade septackord, överstigande treklang och d:o kvintsextackord — synas visserligen göra verket mera lämpligt för det senare än det förra syftet, men de meddelade exemplen visa slående, huru stor betydelse själva satsarten — homofon eller polyfon — kan ha för en klangs liturgiska lämplighet eller olämplighet.

Andra bandet behandlar »konsten att kadensera». Därmed förstår förf. i detta fall konsten att åstadkomma förfångda slut (Ausklänge) efter koraler. De homofona exemplen, som här synas överväga, äga ibland en lätt rheinberger-romantisk anstrykning.

C. E. R.

Kyrkokonst.

Johannes Ljunghoff: Vår kristna tro. Lund, C. W. K. Gleerup. 1936. Kr. 1:75.

John Nilsson: Kyrkoåret i text och bilder. Diakonistyrelsens bokförlag, Stockholm 1937. Kr. 1:—.

Som ett vittnesbörd på vaknande intresse för den religiösa konstens popularisering får man fatta ovan anförda arbeten. De vilja båda låta konstens verk komma till tals i den religiösa uppbyggelsen. I kyrkoherde Ljunghoffs bok är det trosbekännelsen, som illustreras av konstens mästerverk: Fra Angelico, Correggio, van Eyck, Dürer, Michelangelo, Velasquez, Murillo, Rubens och Rembrandt. Urvalet förråder en ingalunda obetydlig bekantskap med religiösa målningar. Endast i några fall (t. ex. Rubens, Den helige andes utgjutande och särskilt Murillos Franciskus vid korset, som fotar på katolsk legendbildning) skulle man ha önskat en tydligare evangelisk inriktning. En avslutning behandlande de representerade konstnärernas verksamhet är mönstergill i

all sin korthet. Reproduktionerna kunde ha varit bättre, helst som papper och tryck synes vara rätt påkostat.

John Nilssons framställning av kyrkoåret är en slags bildbreviarium av det slag, som anmälaren åsyftat med en serie artiklar i »Församlingsbladet» 1936—1937. Bildvalet står på ett betydligt enklare plan än i föregående bok. De uttrycka ungefär den konstnärliga smaknivå som flertalet religiösa tidskrifter alltför länge hängett sig åt i vårt land. Anmälaren kan tyvärr icke finna, att någon enda (möjligen med undantag av Fra Angelicos musicerande änglar som illustration till fjärde böndagen) av de återgivna bilderna motsvara evangelietexternas anda. Förf. har endast tagit sikte på bildernas egenskap av lättfattliga illustrationer. Utöver detta bör dock en religiös bild uttrycka andakt eller gripenhet inför ämnet.

Bengt Cnattingius.

Deutsche Kunst im christlichen Haus. Verlag Evangel. Pressverband für Deutschland. Berlin — Steglitz 1937.

Genom Kunstdiensts försorg har utgivits en rikt illustrerad och vackert utstyrd förteckning över reproduktioner av religiöst betonade konstverk, vilka lämpa sig som prydnader i ett religiöst hem eller kristliga församlingslokaler, skolor m. m. Den lilla boken är uppställd efter kyrkoåret, och bilderna interfolieras med textspråk, psalmer och andra lämpliga citat, vilket allt gör den till ett utomordentligt väl genomtänkt bildbreviarium. Läsaren får erfara, att han för ett otroligt billigt pris kan bli ägare till reproduktioner av världsberömda konstverk. De stå också på höjdpunkten av tekniskt utförande. Denna bok kan icke nog anbefallas åt våra läsare.

Vi lida i Sverige av en sorglig efterblivenhet i fråga om smak då det gäller religiös konst och särskilt reproduktioner av religiösa konstverk. Måtte denna bok med dess anvisningar nå en stor svensk publik.

Bengt Cnattingius.

Werk und Stoffe (Terres, bois, fibres, métaux). Introduction à l'Exposition d'Artisanat Allemand, Lyon Mars 1937.

I Lyon har nyss avhållits en utställning av tyskt konsthantverk, vilken ordnats av den nystartade Société Franco-Allemande. Tillvaron av detta sällskap, som vill verka för samförstånd mellan de båda ärkefienderna, är ett glädjande faktum. Lika glädjande är att notera, att en avdelning kyrkliga konstföremål av modern tillverkning funno plats på denna utställning. Genom Kunstdiensts i Berlin medverkan kom denna del av utställningen att representeras av arbeten av den store Rudolf Koch bl. a. av textbonader, kalkar och gravyrer. En liten katalog, vars konstnärliga gestaltning fyller mycket högt ställda anspråk, har utgivits till stor del tack vare Kunstdiensts försorg.

Bengt Cnattingius.

Georg Haupt, Rudolf Koch, der Schreiber. Insel-Verlag, Leipzig 1936.

Den store Rudolf Kochs verksamhet som boktryckare och skapare av ett nytt kyrkligt konsthantverk har nu fått sin interpretor i professor Georg Haupt. Som titeln antyder är det huvudsakligen Kochs insats för förnyelse av tysk tryck- och skrivkonst, som beröres i detta utmärkta arbete. Haupt är ju en framstående kännare just på detta område och insätter Koch i den

betydelsefulla utvecklingen av tysk boktryckerihistoria efter sekelskiftet. Först skildras hans verksamhet i den Kling-sporska officinen i Offenbach. Betydelsefullt för hans framställning av nya typer var hans ständiga arbete dels med handskrivna verk: små korta arbeten på 6 å 8 sidor såsom Johannesevangeliet och dikter av Goethe, Schiller, Tegnér o. s. v. dels med vävda textbonader, där skriften får ett nytt, självständigt liv. De sistnämnda riktade också hans intresse starkare mot den kyrkliga konsten, och han knöt snart förbindelser med ett stort antal paramentföreningar. Genom uppdrag från dessa tillkommo också hans första kyrkliga metallarbeten: kalkar, krucifix, ljusredskap o. s. v. Det är från denna tid (omkr. 1922) han utvecklar sin största konst som »skrivare», och som når sin höjdpunkt i »Worten unter dem Kreuz», små bibelspråk och psalmversar under ett enkelt ritat kors. Här är skriftens utformning likvärdig med en illustration — kanske ännu mer till hjärtat gående.

Kochs betydelse som »skrivare» är den, att han återförsatt boktrycket i dess intima förhållande till

skriften och genom denna till det talade ordet. Samtidigt gav han sina bokstavstyper en karaktärsfull hållning, som också förlänade en vacker helhet åt boksidan. Sitt bästa uttryck ha hans strävanden fått i några bibeltryck, som kommer en svensk att vemodsfyllt konstatera en ohjälplig efterblivenhet i detta land, där en mager antikva härskar som ett bleknat minne av den franska kulturimitationens gyllene tider.

I kapitlet om Kochs verksamhet för kyrklig konst förefaller förf. något undervärdera mästarens religiösa och mot slutet av hans liv även konfessionella inställning och livsåskådning. Som ett uttryck för en viss opportunistik får man väl också betrakta Haupts framställning av världskrigets betydelse för Koch. Men dessa anmärkningar äro endast små anteckningar till ett verk, som på ett enkelt, sakligt sätt ger den bästa föreställningen om Kochs märkliga livsverk. Man vill hoppas, att särskilt den svenska bokkonstens män genom detta arbete skola stifta bekantskap med en reformator på ett område, som så intimt berör kyrklig konst.

Bengt Cnattingius.

Meddelanden.

Från Hallands Kyrkosångsförbund. Hallands Kyrkosångsförbund har för organister och folkskollärare anordnat en körledarekurs, som hölls i Söndrum under 6 dagar, 17—22 juni, med 19 deltagare. Kursledare var musikdir. R. Blennow, Åstorp. Dagordningen omfattade 1 t. skolsång, 1 t. unison sångövning, 2 t. kördirigering, varjämte under 2 t. meddelades enskild sångundervisning. Varje dag höllos morgon- och aftonböner med läst tidegård. Kur-

sen slöts med musikandakt i Söndrums kyrka, där deltagarekören sjöng

In dulci júbilo, Dies irae, Osianders Jesus Krist, vår Frälserman, Prætorius' I nåd och sanning, Olsons Se, Jesus är ett tröstrikt namn, Wikanders Vak upp, min själ, Distlers Herren vår Gud och till sist ett kompletorium vid aftonbön.

Genom anslag av K. S. V:s Centralstyr. och Stiftelsen Pro Caritate, Gbg,